

MARTIN ŠRAJER / 30. 7. 2025

Byli jsme to my?

V roce 1970 byl Antonín Máša nucen opustit Barrandov. Na rozdíl od svých kolegů jako Pavel Juráček nebo Evald Schorm (kterým později věnuje svůj poslední film) není oficiálně zakázaný. Není ale ani tak úplně povolený. Spíš tolerovaný někde na okraji. Po krátké pauze dostává příležitost točit pro Filmové studio Gottwaldov. Nejdřív podle cizích námětů, pak podle vlastního (ne ovšem bez zásahů cenzury).

Zpátky na Barrandov se Máša dostává až na přelomu osmdesátých a devadesátých let. Tehdy natočil dva snímky *Skřivánčí ticho* (1989) a *Byli jsme to my?* (1990). Kritický pohled na společnost na prahu velkých změn se ale v atmosféře polistopadového optimismu setkal s negativním přijetím diváků i kritiky. Máša už natočil pouze televizní film *Zápas o člověka Nelibu* (1990) a napsal pár scénářů. Pak se až do své smrti v roce 2001 umělecky odmlčel.

Hrdiny obou Mášových posledních celovečerních snímků jsou postavy umělců s mírně autobiografickými rysy. V případě psychologického dramatu *Byli jsme to my?* jde o unaveného, stárnoucího divadelního režiséra Jonáše (Leoš Suchařípa), který se potýká s deziluzí svou i svého hereckého souboru. Po letech nuceného působení na oblasti dostává nabídku z vyhlášeného „Magického divadla“ v hlavním městě. Pražští herci a herečky jsou ovšem lhostejní, cyničtí, dávají přednost filmu, televizi a reklamám před „vysokým“ uměním. Režisér se je před inscenací *Othella* přesto s vypětím všech sil snaží motivovat k perfektním výkonům.

Příběh Shakespearova dramatu se prolíná s osudy jednotlivých členů a členek ansámblu. Jonáš se ocitá v pozici Brabantia, když mu vlastní dcera Madla (Tereza Brodská), hrající Desdemonu, uteče k herci Válkovi (Ladislav Frej), který hraje Othella. Jonáš toho ale využívá a snaží se ve Válkovi probudit stejné pocity, jaké zažíval Othello, a přimět ho tak k věrohodnějšímu výkonu. Současně se filmem proplétají biblické motivy ze starozákonní knihy Jonáš o prorokovi zvěstujícím zkázu. V tomto

případě jde hlavně o zkázu Národního divadla.

Jako volná předloha filmu posloužila Mášova divadelní hra *Noční zkouška*. V režii Evalda Schorma měla premiéru v Laterně magice v únoru 1981. Zatímco tradičně Laterna kombinovala divadlo s filmem, Mášova hra inovativně, pomocí systému Eidophor, spojovala divadlo s televizí (televizní obraz byl snímán třemi kamerami z jeviště a jednou ze zákulisí a rovnou promítán na plátno). Hlavní děj se odehrává během mimořádné noční zkoušky *Othella*, která je živě přenášena televizí. Do toho vstupují příběhy jednotlivých herců. Scénář nazvaný stejně jako předloha dokončil Máša už v září 1989. Natáčení ale započalo až v lednu 1990.

Díky změně politických poměrů nemusel Máša nic zaobalovat do metafor. Vznikla poměrně otevřená výpověď o zásadovém umělci, který se dostává do konfliktu s režimem i svými oportunistickými spolupracovníky (ty hrají Petr Čepek a Vítězslav Jandák), kterým záleží jen na vlastním blahobytu. A je jim jedno, jestli si jej zajistí recitováním prorežimních básniček nebo focením erotických reklamních fotek. Jonášův sebezničující a sebeponižující boj za morální i umělecké hodnoty je současně obrazem normalizační prostřednosti, hlouposti a rezignace. Není to režim, který postavám ničí životy. Ničí si je samy. Buď tím, že o nic neusilují, nebo třeba alkoholem (herečka a alkoholička Vendla, kterou hraje Jiřina Bohdalová).

Jednu z výjimek představuje mladý kulisák Petr v podání Ondřeje Vetchého, který se třikrát nedostal na DAMU, ale na divadlo přesto nezanevřel. Jde o rebela, provokatéra a idealistu. Raději odchází pracovat do kotelny, než aby z prvních řad sledoval úpadek hereckých osobností, ke kterým nemalá část národa vzhlíží jako ke svým vzorům.

Na představě herců jako svědomí národa je založen rovněž silně ironický závěr filmu s dokumentárními záběry z listopadu 1989, kdy zaplněná Národní třída skanduje „ať žijou herci!“. Prodejní divadelníci, kteří si chtěli udržet svůj komfort, se stávají symboly revoluce. A roli ochotně přijímají.

Natáčení filmu bylo dokončeno v březnu 1990. V červenci téhož roku měl premiéru na filmovém festivalu v Karlových Varech. Zde získal cenu poroty, které předsedal anglický režisér Lindsay Anderson. Přijetí snímku po jeho vstupu do kinodistribuce v březnu následujícího roku už ale tak vlídné nebylo. Diváci na film nechodili a kritici

Mášovi téměř jednohlasně vyčítali těžkopádnou popisnost, didaktismus, moralizování... Je otázkou, jakou roli v tomto razantním odmítnutí sehrál fakt, že Máša zpochybnil národní mýtus o umělcích, který sehrál stěžejní roli v interpretaci listopadu 1989.

Další cenu, kterou Máša získal, byla sice od filmových kritiků, ale za nejhorší film roku. Kritická odezva byla tak vyostřená, že vznikl otevřený dopis třinácti kritiků a Mášových kolegů (mj. Tereza Brdečková, Jan Foll, Ladislav Helge, Drahomíra Vihanová). Ti v časopise *Scéna* vyjádřili domněnku, že se introspektivní moralita stala prostředkem k vyřizování osobních účtů. Máša byl v recenzích obviňován mj. z konjunkturalismu – sám prý vypočítavě těžil z okolností a zároveň to druhým vytýkal.

S odstupem od těchto dobových sporů se ukazuje, že Máša natočil drama, které přes jistou černobílost, patos a schematičnost poměrně pravdivě vypovídá nejen o zlomovém období okolo roku 1989, ale také předjímá chamtivost, morální otrlost a tvůrčí odevzdanost let následujících.

Byli jsme to my? (Československo 1990), režie a scénář: Antonín Máša, kamera: Ivan Šlapeta, hudba: Svatopluk Havelka, hrají: Leoš Suchařípa, Petr Čepek, Táňa Fischerová, Ladislav Frej st., Jiří Zahajský, Ondřej Vetchý, Miloslav Štibich, Gabriela Wilhelmová, Václav Babka a další. Filmové studio Barrandov, 85 min.